

Kuyper—van
aanzien van
„De mensch”
20 Juni 1937

de methode
is toegepast,

deze beoor-
deeld dan als

van den heer
zou dus hij
zijn, dat hem
aan kunnen
„realisten zich
claringen”. Met
Vrije Univer-
teit heette dat
naarplaats aan
stelt mevrouw

ering: wat de
ilosophie zou
iteit van hem,
ning moeten
beten zijn op

schaaft men

ook leerzaam,
een doen ver-
dit optreden
ad toch waar
heid.

houd van deze
recht zetten.
in de Griek-
„dan kan ik
king van haar

et recht willen
g te brengen;
aken. En waar
de studie der
een klassicus
gemoet komen.
„hier wordt
eet te goed,
n graad kan
ter weinig eru-
minste. En
gevormde een
en academicus
onwillekeurig
Kuyper schijnt
over eruditie
ik menig maal
correspondeel,
Griekse wijs-
geenden indruk
zoo veel stelsel
daarbij steeds
kennis van den
misschien, dat
s bindt?
met het ressen-
ondankbaar. Is
niet-universiteit
die het voor-
het voorrecht
genieten, gaarne

ij haar zonder-
taine afwijzing
deze houding,
die niet eens
nu maar geen
voor de ge-
eltje toch durft
men. Wel stel
ormeerde doen,
lk een houding.
e dunkt, dat is
personen gaat.
wel een huma-
de principiële
erdient belang-
signaleerde, ver-
schen toestand,
an philologisch
feit, dat hier
de antieke cul-
okt.
en schoon en
van beroemde

k een uitspraak
die haar door-
val hoop ik het
niet goed weet
een gevaarlijke
klassicisme.
zelf, afgedacht
Dan gaat het
lange geschie-
oem.

Die rijkdom, en die schoonheid zijn er inderdaad. Er heeft enkele duizenden jaren geleden in de Griekse cultuurwereld leven gebloeid, dat Gods scheppingsmacht heerlijk bewijst. Maar niet minder den hoogmoed van den mensch. En wat zegt Gods Woord over deze ontplooiing van cultuurleven? Dat God de heidenen in de verleden tijden in eigengekozen wegen liet wandelen. De ontplooiing van dit leven zegt niets omtrent zijn richting.

Hier zit een moeilijk probleem: enerzijds de ontvouwing van leven naar Goddelijke scheppingsordnantiën, en aan den anderen kant in die ontvouwing de menselijke eigenwilligheid, die het schepsel eert boven den Schepper. Zonder het licht van Gods Woord is het zelfs niet mogelijk dit probleem te stellen. Zonder dat licht is ook van dien rijkdom en schoonheid niet veel te zien.

Want in die lange geschiedenis ging het heusch niet zoo schoon toe als mevrouw Kuyper misschien meent. En die veelvoudigheid was alles behalve een harmonische. De antieke polemiek was geen haar beter dan ze heden soms is. De hoogmoedige houding van een Isocrates tegenover de paedagogische denkbeelden van Plato; de brutale hoon van een Kallikles tegenover Socrates — die hem intusschen ongenadig zijn vot geeft; de hatelijke uitval van een Cicero tegen de Epicureaers; de giftigheid van een Democritus of een Lucianus jegens andersdenkende maar niet anders zijnde filosofen; dit alles geeft wel een beeld van veelvoudigheid, maar het is de veelvoudigheid van een volk, dat in duisternis wandelt, waar de een tegen den ander opbotst, en waar men als om strijd redmiddelen aanprijst die niet redden kunnen.

Natuurlijk zijn er enkele trekken aan te wijzen, die blijvend zijn. Dat ligt in den aard der zaak: nooit zal een heiden afstand willen doen van de gedachte, dat de mensch het leven heeft in zich zelve, want dan zou hij zijn hoogmoed moeten opgeven, waartoe alleen Goddelijke genade bekwaamt.

Een ander voorbeeld: de gedachte dat er iets goddelijks zou zijn in de menselijke natuur, komt zoozeer den afvalligen hoogmoed in het gevel, dat men dat denkbeeld vrijwel bij alle richtingen ontmoet, zelfs bij die welke tamelijk afwijzend tegenover allen godsdienst staan.

En zoo kan men ook heel wel van een algemeen Griekse ziel-opvatting spreken, want ook dat is een punt, waarin de menselijke zelfverheerlijking haar schoonste triomphen meent te vieren.

Bij de beschouwing van mevrouw Kuyper is dit alles juist omgekeerd. Dat cultuurleven is rijk en schoon en veelvoudig, maar de aanwezigheid van enkele grondmotieven in heel de Griekse oudheid wordt ontkend.

Rijk en schoon en... beroemd. Vanwaar die roem? In de oudheid zelve werd die slechts gegund aan figuren, die reeds zoo lang gestorven waren, dat afgunst jegens hen geen zin meer heeft; overal elders werd ze onder de golven der polemiek gesmoord.

Die beroemde scholen, wie is het toch, die ze roemt? En wat beduidt die roem? Roemt men de macht van den Schepper, die ondanks den zondeval nog geschiedenis mogelijk maakte, hoewel in die geschiedenis de schepselen elkaar vereten, dan is dat inderdaad roem. Maar is dit een roem van menschen, die de hoogheid van de menselijke natuur prijzen, dan is het wat anders. Dan heeft men te doen met de nawerking van vele eeuwen van verkapte of openlijk classicisme — ook een motief dat zijn hardnekkigheid ontleent aan het feit, dat het den hoogmoed van den mensch streelt.

Klassicisme en aristocratische hoogheid gaan hand in hand. En ze komen het best in 't geweer, als gepoogd wordt bij het licht der Schrift de dingen te zien zooals ze zijn. Terecht — want daar loopt het classicisme levensgevaar.

Zeer ongerijkelijk en zeer onwaardig — het zijn sterke woorden. Niettemin meen ik dat we hier te doen hebben met een reël onverteerd humanisme. Dat wil zeggen, dat de schrijver van deze kritiek zeer veel van den heer Janse kan leeren. En dien raren eisch van eruditie, och, laat men daar toch gauw mee ophouden. Wie een klassieke vorming heeft gehad moet b.v. het woord aggressief met twee g's schrijven, want die weet, dat het afkomstig is van het Latijnsche aggreddior, de geassimileerde vorm van adgreddior, en dat agressief, indien dat woord bestond, zou beteekenen „weglopend”. En die gaat zich in het jaar 1937 niet beroepen op de dissertatie van Groen van Prinsterer.

Maar dat doet er eigenlijk niet veel toe. De critiek van mevrouw Kuyper beteekent op zichzelf bitter weinig.

Erg is, dat zulke malle ideeën nog heden ten dage in gereformeerde hoofden rondspoken; en nog erger, dat ze worden gepropageerd in een weekblad tot voorlichting van het gereformeerde volk.

Dat bewijst wel dat geschriften als van den heer Janse broodnodig zijn.

De HEERE sterke hem, ondanks kwaad gerucht, en wereldgelijkvormigen spot.

A.

K. J. P.

Naschrift. Vergelijk wat we in dit nummer onder „Persschouw” opnemen. Redactie.

„Critiek” van Mevrouw Kuyper—van Oordt
op den heer A. Janse.

We hebben er eerst geen oogenblik aan gedacht, onderstaande „recensie” van Mevrouw Kuyper—van Oordt („De Herant” van 20 Juni j.l.) hier op te nemen. Sedert het moment, dat Prof. Waterink deze recensente in enkele Reformatie-nummers eenige zeer polemische (o.i. onbillijke) opmerkingen toevoegde, nadat Mevrouw Kuyper een afkeurende recensie had gegeven van Hendrick Sön-

ne's roman: „De roep van het bloed”, meenden we, dat „De Reformatie” tegenover Mevrouw Kuyper iets goed had te maken, en niet dan noodde haar moest bestrijden.

Nu evenwel ons door Dr Popma een artikel gezonden is, ter bestrijding van een „recensie”, die door Mevrouw Kuyper in gemeld Heraut-nummer gewijd is aan een boek van den heer A. Janse, over welke recensie ook wij ons bedroefd hebben, wij, al moge de heer Janse in onderdelen van ons verschillen, Mevrouw Kuyper in de hoofdzaken van de gereformeerde waarheid en van de grondgedachten der Vrije Universiteit verschilt, achten we het billijk, dat onze lezers ook gezegde „recensie” kunnen volgen in haar geheel. Hier is ze:

De mensch als „levende ziel”, door
A. Janse, 2e druk. — U.M. Holland,
Amsterdam.

De heer Janse heeft veel tegen de bevindelijke vroomheid gestreden; hij slijt zijn leven in Biggkerke, en 't is geen wonder dat een natuur als de zijne met den gemeedelijken Zeeuwischen volksaard botsen moest. De brochure maakt dan ook een sterk reactionairen indruk, mede door de geoutreerde, altijd in uitersten vallende taal. Als we bijvoorbeeld op pagina 38 lezen: „Dus een zeekeert en een haring en een zeehond en ook een koe, een leeuw, een slak, heften in de taal van den Bijbel levende zielen. En een mensch is ook een levende ziel en niets daar bovenop (wij laten dit vet drukken), dan zouden we bij dergelijke uitdrukkingen aan profanie kunnen denken. Alleen het feit, dat de heer Janse in zijn eigenaardige geestgesteldheid zijn woorden niet meer weegt, kan tot eenige verontschuldiging strekken.

De „ziele” heeft het bij den heer Janse gedaan! Eigenlijk beschouwt hij haar, vooral in haar uitgang op een stomme s, als Vijandin no. I van de H. Schrift. Hij argumenteert tegen haar met een felheid, welke moeilijk anders dan uit een, wellicht reeds oud, verzet, uit **ressentiment** kan voortkomen. Smalend spreekt hij van een „zielegodsdienst”, en vergelijkt dezen met den „hoogtendienst” bij Israël; ook de „moderne afval” zou door den „zielegodsdienst” zijn voorbereid. Twee-erlei moeten we in de brochure nu onderscheiden: de gevoelens van den heer Janse nopens de ziel, de „levende”, welke genoegzaam bekend zijn, en welker weerlegging of bestrijding we overlaten aan de vaktheologen. En zijn uiterst scherp, ja agressief optreden tegen de „ziele”.

Met mannenmoed heeft de heer Janse zijn muschenroer geschouderd tot schade en schrik der vogelen, die, naar zijn overtuiging, het goede zaad komen wegpikken. Woorden als „stichtelijke schrijvers”, „helgdom der ziele”, zet hij met een zeker grimmig welbehagen tusschen aanhalingsteekens, als om te kennen te geven, dat ze zoo maar, gewoón geschreven, geen toegang meer mogen hebben tot onze taal. Doch de heer Janse vergeet, dat de gemiddelde lezer lang niet zoo gestomacht is als hij zelf, en dat bovendien elk fanatisme licht een komischen kant krijgt. Wanneer iemand leeuwen en beren ziet op een doodonschuldige landweggetje, dan maken de ijelijke adjectiva welke hij deze, alleen voor hem bestaande creaturen toevoegt, weinig indruk op anderen. Zoo heeft hij, om een voorbeeld te noemen, bij Calvijn al een kiempje ontdekt van wat „in de latere Kerkgeschiedenis een ramp is geworden” (wij onderstrepen). Deze, zijns inziens catastrophale, ontwikkeling schetst hij dan onder het vóelbeteekenend, haast sinister-dreigend hoofde „Stichtelijke schrijvers”, en roept daarbij met pathos uit: „Hadden de Gereformeerden zich nu maar gehouden aan de Heilige Schrift, hadden zij maar gewoekerd met de Schriftkennis, die Calvijn hun overgeleverd had, dan ware het gevaar nog tijdig bezworen geweest”. (Wij onderstrepen.)

Maar van dit, volgens den heer Janse niet tijdig bezworen gevaar; van die „ramp” in onze Kerkgeschiedenis is ons niets bekend. Noch van een bepaalde catastrophie, welke onder auspiciën van Calvijn in beweging zou zijn gezet....

Integendeel, wij zien het als een bijzonderen **zegen**, dat de arbeid onzer oude theologen in het hart van zoo velen vrucht heeft mogen dragen. En wij meenen, dat de heer Janse grootelijks dwaalt als hij zich het recht toekent om oprechte en godvruchtige mannen voor te stellen als aanhangers van een soort verdraalde „godsdienstigheid”, welke Israëls „hoogtendienst” evenaart.

„Zoo werd het „geestelijk terrein” van den priesterstand verlegd in het bekeerde individu”, schrijft de heer Janse, pagina 9. Deze opmerking maakt hij naar aanleiding der bekende geschiedenis van Lijsken, Jeroen Seghersz huisvrouw, 1552 om des geloofswille terecht gesteld. Lijsken zou een tweetal „Papen” „op grond van Gods Woord” beduid hebben, dat de priesterstand geestelijk geen streepje vóór heeft. En nu concludeert de heer Janse hieruit, dat het, sedert de Reformatie verloren, „geestelijk terrein” van den priesterstand eveneens verloren is voor „de ziele”, of „het bekeerde individu”.

Welja, waarom niet! De heer Janse is allerminst wat men een **esprit ouvert** noemt; hij leest niet onbevogen, onbevooroordeeld, wat er in de stukken staat, doch dat wat zijn theorieën zou kunnen dienen. De portie der mededeeling is hem ten eenenmale ontgaan, nog daargelaten dat het geen zin heeft om, totaal willekeurig, het „bekeerde individu” op de plaats van den Roomschen Katholiken geestelijken stand te schuiven.

Wat leert nu het verhaal van Lijsken, pagina 8?

De twee Papen waren tot de gevangene gekomen „om haar te onderwijzen”, zooals dat gewoon was. Zij hadden er op gewezen dat een eenvoudig, onontwikkeld vrouwtje gerust eens naar de geestelijken, de geleerden, de beroepsgeleerden kon luisteren, omdat geringe en ongeletterde kleine luyden (ik meen dat Jeroen Seghersz een ketelboeter was) beter doen met zich te laten onderrichten.

We gaan dit citaat eens na om aan te toonen hoe onnauwkeurig de heer Janse gelezen heeft. Eerst vra-

gen de Papen aan Lijsken of zij dengene, die haar de denkbeelden der Hervorming geleerd heeft, beschouwt als een van God gezondene. Hierop antwoordt Lijsken sterk bevestigend. „Doen hebben sy ghevraecht”, zoo gaat Lijsken voort, „oft ik wel wiste hoe dat een Leeraer moet wezen. Ick antwoorde: Een Leeraer moet wezen eender vrouwen man, onstraffelijk, die gehoorsame kinderen heeft, geen dronckaert, wijnsuiper, noch Hoereniager”.

Hiermede neemt het gesprek een persoonlijke wending: het is o.a. apert dat de vrouw doelt op het ongebonden leven dat vele geestelijken leidden; een groote aanstoot, al was omstreeks 1555 een kentering ten goede reeds ingetreden. — De schoen schijnt de Papen te passen, tenminste, ze trekken dien aan. „Doen, antwoorden zij, „doen wy qualijk, het sal op ons cappe draayen, de Heere is barmhertich”. (Wij onderstrepen.)

Doen vraechde ick oft sy op de barmherticheyt Gods sondigen wilden....” (Wij onderstrepen.)

Dat staat er. De vrouw verwijt den Papen hun levenswandel. Ze antwoorden met 't stereotype: „Doen wy qualijk.... als wij in zonde leven, welnu, God de Heere is toch immers barmhartig!”

Het schrijven uit ressentiment, om tot de brochure terug te keeren, is immer hachelijk. De auteur bemerkte doorgaans zelf niet hoe geducht hij overdrift, doch de lezer merkt dat des te beter. De auteur generaliseert, hij werkt met even krasse als oppervlakkige tegenstellingen; dat doet de heer Janse niet alleen, dat doen alle schrijvers die uit ressentiment schrijven. En er komt ook nog een vast verschijnsel bij, de willekeurige groepeerings. Alles wat hij wraken wil moet in denzelfden hoek staan.

De brochure biedt frappante staaltjes van dit laatstgenoemde. De heer Janse wordt geobsedeerd door twee nachtmerries: in de brochure heet het ene **bête noire** de bevindelijke vroomheid, en het andere **bête noire** heet de Griekse filosofie. Is het wonder, dat hij ze gemeene zaak ziet maken?

En als we ons niet hard vergissen dan is het tweede **bête noire** evengoed uit ressentiment geboren. Het is de eigenaardige animositeit van hen die het voorrecht eener klassieke vorming moeten missen en nu, bewust of onbewust, gebeten zijn op wat zij derven. Een feit is het, dat de heer Janse voortdurend poogt om de Griekse filosofie in een belachelijk daglicht te stellen, o.a. door haar de taal der bevindelijke vroomheid te laten spreken, en haar een rol toe te deelen in een „samenspraak”, à la Klaas en Kees; Bart en Floor; of hoe die denkbeeldige personages in een bepaald soort pers heeten mogen. Op pagina 19 komt zoo'n samenspraak voor, waarbij „Gr.”, alias de Griekse filosofie, alias „de populaire Griekse misvatting” (sic!) natuurlijk aldoor het loodje legt. Dit aanhoudend ridiculiseeren, dit hoonen van een onzer edelste geestelijke goederen is een zeer ergerlijk, zeer onwaardig bedrijf. — Ik kan mij hier beroepen op den Christen staatsman en geleerde Groen van Prinsterer. Groen was een bekwaam graecus, en hij heeft andere geoordeeld.

Maar misschien is dat juist wel een reden voor den heer Janse om straks, met de bevindelijke vromen, en met „Gr.”, ook Groen van Prinsterer in 't zonnetje te zetten....

De Griekse filosofie: ... kent de heer Janse haar eenigermate? Gezien de dwaasheden, welke hij haar laat zeggen, zouden we ontkennend moeten antwoorden. Reeds de omstandigheid dat hij, immer sprekend van DE Griekse filosofie als van een eenheid, en Plato, Aristoteles en Keizer Marcus Aurelius noemend, blijkbaar meent, dat deze wel onder één hoedje te vangen zijn, doet gerechten twijfel rijzen aan zijn onderscheidend vermogen. De Griekse filosofie heeft rijk en schoon, en ook langdurig gebloeid in een veelheid van beroemde scholen; hare beoefening vraagt de eruditie van een klassicus. Wat wil dat voor iemand als de heer Janse zeggen: DE Griekse filosofie? Men zou hem de vraag kunnen stellen: „heeft u de Stoa op 't oog, of den „tuin van Epicurus”, de oude „zeven wijzen”, of de neo-platonici, of Democritus, of de Eleaten, of Plotinus, of Socrates, of Heraclitus? Of zijn ze eigenlijk allemaal voor u gelijk?”

Onderwijst de heer Janse voor zijn schoolklas zóó DE vaderlandsche geschiedenis: zendeling Bonifacius, Thorbecke, Graaf Floris, der keeren God, Gisbert Karel, het turfschip van Breda, de Batavieren, en 't Bestand hutje-mudje door mekaar, zonder een zweem van indeeling? Dan zal de jeugd van Biggkerke wel een zeer helder historisch inzicht erlangen.

Jammer toch voor Calvijn dat het hem blijkens pagina 14 der brochure, „niet gegeven is geweest om ook in dit opzicht (nopens het zielsbegrip) de Schrift te laten spreken in de psychologie”. „Maar”, voegt de heer Janse er aan toe, die dit pijnlijk incident voor den Hervormer eenigszins wil verzachten: „'t is geen wonder dat hij niet alles op eens gezien heeft”. Weliswaar is de heer Janse nog zoo goed om Calvijn's gebrek aan Schriftuurlijk psychologisch inzicht „betrokkelijk onschuldig” te noemen. Doch al te licht mag men er toch ook weer niet over denken. Er is namelijk bij hem „aansluiting bij de Griekse filosofie en niet bij de Schrift, al is het dan maar in terminologie. En dat is, — achteraf gezien, jammer. Zooals het jammer was, dat Jozua niet alle Kanaänieten had weggedaan uit het land”.

— Ja, jammer.... jammer voor den grooten Jean Calvin van Genève! Gelukkig dat het nu den heer A. Janse „gegeven” wordt dien laatste, langlevenden, leelijken Kanaäniet alsnog te Biggkerke de keel af te steken.

H. K.—v. O.

De lezers mogen thans, na deze m.i. in alle opzichten als model van slechte en ondeskundige polemiek geldende „recensie”, eens rustig lezen het artikel in dit ons nummer onder „Stemmen uit onze Kerken”.

K. S.